

Jaromír Krško (Banská Bystrica) – Gabriela Šikyňová
(Žilina)

PREZÝVKY ŽIAKOV Z HĽADISKA ICH SOCIÁLNEHO POSTAVENIA V TRIEDE

LEARNERS' NICKNAMES FROM THE VIEWPOINT OF THEIR SOCIAL STATUS IN THE CLASSROOM

In our paper we look into the topic of nicknames in the classroom. The attention is paid particularly to the relationship between the expressiveness of nicknames and the social status of the learners in the hierarchical structure of the classroom. On a selected instance of a single classroom, we examine and compare the status of individual learners which they have achieved (based on measuring their index of influence and popularity in the framework of their classroom). We also interpret the motivating stories behind the coinage of the nicknames and we try to find out whether there is any direct connection between the learners' status in the classroom and positive/negative expressiveness of nicknames they have been given.

Key words

nickname; hypocorism; proper name; classroom structure; role and status of a student

Kľúčové slová

prezývka; hypokoristická podoba; proprium; štruktúra triedy; rola a status študenta

Problematike prezývok sa v slovenskej i zahraničnej onomastike venovala a venuje veľká pozornosť. Doterajšie výskumy sa však najčastejšie sústredili na hľadanie motivantov prezývok, triedenie prezývok podľa sémantických kritérií atď. Menšia pozornosť sa venovala expresivite prezývok v závislosti od sociálneho postavenia ich nositeľa v rámci triedy alebo sociálnej skupiny. Nadväzujeme tak na štúdie, ktoré si všimali prezývky z tohto aspektu – napr. Krško (2000, 2003, 2016).

Vývoj názorov na problematiku prezývok

V rámci česko-slovenskej onomastickej školy medzi prvé práce z problematiky školských prezývok môžeme zaradiť štúdiu V. Šmilauera *Studentské přezdívky z Bratislavy* (1933), ktorá v čase svojho vzniku bola vysoko nadčasová, pretože autorove postrehy predznamenal výskum prezývok na dlhé desaťročia dopredu. V. Šmilauer už v tej dobe veľmi výstižne formuloval niektoré myšlienky o sociálnych vplyvoch na podobu prezývok a ich fungovaní v malých sociálnych skupinách, poukázal na časovú ohraničenosť prezývok, analyzoval viaceré zdroje tvorby prezývok, upozornil na fakt, že jednotlivец môže byť nositeľom viacerých prezývok.

Prezývka je v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003, s. 576) definovaná ako „vedľajšie pomenovanie niekoho podľa charakteristických vlastností“ – ide o zúžený pohľad na motivačné činitele prezývok, do úvahy sa neberú napr. prezývky utvorené z rodného mena, priezviska, podľa pôvodu, povolania atď. J. Pleskalová v CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny (Pleskalová, 2017) charakterizovala problematiku prezývky komplexne – nielen zo synchronného hľadiska, ale poukázala aj na historické formovanie prezývok. Prezývku charakterizuje J. Pleskalová ako „neúřední vlastní jméno, které většinou charakterizuje osoby, méně místa n. věci. V případě osob se přezdívka vztahuje k určité činnosti, vlastnosti, původu atd. pojmenovávaného. Může, ale nemusí obsahovat pozitivní n. negativní hodnocení. Přezdívku lidé získávají buď od svého okolí (v rámci jisté sociální skupiny), nebo si je z různých důvodů (např. v počítačových hrách nebo plánovitě v některých skautských oddílech) volí sami. Vedle základních onymických funkcí pojmenovací (nominační) a identifikační (individualizující) plní přezdívky ještě funkce specifikující, a to expresivní a často též charakterizační. Kromě osobních přezdívek jsou i přezdívky skupinové (*Kujebáci* – obyvatelé Vysokého Mýta).“ (Pleskalová, 2017).

Podobne definuje prezývku aj S. Pastyřík, podľa ktorého ide o „doplňkové, neúřední vlastní jméno, které většinou charakterizuje osoby, místa nebo věci a vztahuje se k povolání, vlastnostem, původu atd. nositele jména; může, ale nemusí obsahovat pozitivní nebo negativní hodnocení: Mařík Darmopich; Kujebáci, Homolkáři.“ (Pastyřík, 2010a, s. 20).

Zo sociolingvistického hľadiska charakterizuje prezývku V. Patráš ako „lexikálnu jednotku s výraznou motivačno-nominačnou, identifikačno-charakterizačnou a psycho-sociálno-komunikačnou úlohou.“ (Patráš, 1996, s. 46).

Vzhľadom na to, že sa prezývky (spolu s hypokoristickými podobami rodných mien) používajú v neoficiálnej hovorovej komunikácii, ich podobu neupravujú (v porovnaní s krstným menom a priezviskom) žiadne legislatívne normy. S. Pastyřík (2010b) konštatuje, že prezývky spolu s hypokoristikami tvoria protipól k štandardizovaným menám a na rozdiel od nich vyjadrujú aj neoficiálne, rodinné a dôverné vzťahy medzi hovoriacim a adresátom. Pri výskume týchto dvoch druhov neštandardizovaných pomenovaní sa musí brať do úvahy ich emocionálny a expresívny charakter. Odrážajú danú situáciu, ľudskú psychiku a premenlivosť ľudských emócií.

Výsledná podoba prezývky teda závisí od vonkajších charakteristických znakov nositeľa prezývky, jeho vlastností, spôsobu prejavu, prípadne od situácie, ktorá motivovala prezývku. Vo viacerých príspevkoch venovaných žiackym prezývkam sa konštatovalo, že podobu prezývky môže ovplyvniť aj postavenie jednotlivca v rámci danej sociálnej skupiny – toto zistenie sa však v našom výskume výraznejšie nepotvrdilo. Pri výskume prezývky jednotlivca ako pevnej súčasti antroponymického registra musíme upriamiť pozornosť na samotný proces vzniku prezývky a potom na jej fungovanie v rámci celej sociálnej skupiny.

Proces pomenovania jedinca individuálnou prezývkou je prejavom najdetailnejšieho vnímania objektívnej skutočnosti v rámci sociálnej skupiny. V. Blanár opisuje proces onymizácie takto: „V najužšom spoločenstve (rodina, škola, ulica, najbližšie spoločenstvo prichádzajúce do styku s denotátom a pod.) sa vyzdvihne ‚podstatný‘ istý onomaziologický príznak, ktorý sa stane pomenovacím motívom. Príslušný denotát sa mohol pomenovať z rozmanitých hľadísk, pomenovacím motívom sa mohol stať rozličný onomaziologický príznak, ale v danom spoločenstve sa uplatnil jeden onomaziologický postoj, ktorý toto spoločenstvo prijalo.“ (Blanár, 2000, s. 200).

Synchrónny pohľad na motivačný model sa môže v oblasti posúvania jednotlivých motivačných príznakov, ako hlavných konštrukčných častí motivačného modelu, mierne odlišovať od posúvania príznakov v diachrónnom pohľade. To znamená, že aj motivačný model sa vyvíja, a to, čo bolo dominantné pri vzniku prezývok v minulosti, sa v súčasnosti dostáva na okraj spoločenských preferencií a naopak.

Motivačné členenie prezývok

Motivačné príznaky, ktoré vo veľkej miere rozhodujú o výslednej podobe prezývky tvoria základné okruhy triedenia prezývok. V. Patráš (1996) triedi prezývky z hľadiska rôznych motivačných príznakov do piatich základných skupín:

- „1. konotačné prezývky (motivované priamym vzťahom k rodnému menu, častejšie k priezvisku),
2. ‚exteriérové‘ prezývky (motivované fyzickými danosťami/osobitosťami nositeľa),
3. ‚interiérové‘ prezývky (s motiváciou na základe psychických vlastností a čŕt),
4. aluzívne prezývky (motivované na základe konfrontácie viditeľných znakov, vlastností, vzorov nositeľa s filmovou, rozprávkovou a i. bytosťou, známym spevákom, hercom atď.),
5. situačné prezývky (podľa výraznej motivujúcej udalosti, záľub, sklonov; príležitostné prezývky a tzv. prímená – nepravé prezývky nadobúdajúce charakter živých osobných mien).“ (Patráš, 1996, s. 48).

Prezývkam žiakov venoval pozornosť L. Klimeš (1973). S. Utěšený (1980) získaný materiál veľmi podrobne rozdelil podľa motivácie prezývok na štyri základné skupiny a tie členil na menšie podskupiny.¹ Klasifikáciu žiackych pre-

¹ Schéma S. Utěšeného je veľmi podrobná a rozsiahla, preto sme upustili od jej prevzatia, pretože by to neúmerne rozšírilo rozsah tejto štúdie.

zývok publikovala aj M. Knappová (1996), ktorá rozlišuje nasledovné skupiny prezývok:²

1. Prezývky motivované rodným menom nositeľa:

Prezývky motivované rodným menom (prípadne priezviskom nositeľa) vznikajú slovnou hrou, rôznymi asociáciami atď. (pozri aj Pleskalová, 2017) – *Metodej*³ (< Metod), *Emanuela* (< Ema), *Džulka*, *Gul'ka* (< Julka < Júlia), *Anténa* (< Aneta), *Štanka* (< Stanka < Stanislava), *Sol'nička* (< Sonička < Soňa). Niektoré prezývky vzniknú chybným prečítaním alebo skomoleninou zo strany učiteľa a ak sa triedny kolektív na tom zasmieje, táto podoba sa rýchlo ujme ako prezývka – lektor nevedel vysloviť meno Michal a namiesto toho volal žiaka *Mikal* alebo *Mihal*, Stanislavu triedny premenoval na *Zdenku*;

2. Prezývky motivované priezviskom nositeľa:

Prezývka *Šnicla* alebo *Šnicel'* vznikla skomolením priezviska Barošincová⁴ novým učiteľom, ktorý jej priezvisko prečítal ako *Barošniclová*. Medzi prezývkami utvorenými z priezviska nájdeme prezývky vytvorené učiteľmi – *Šípka*, *Spišiak*, *Špičiak* (< Šipčiak), *Poliačková* (< Poliaková), prevažnú časť z nich však utvorili spolužiaci – *Mydlo* (< Mydliarová), *Rybka*, *Rybička* (< Rybáriková), *Šavečková* (< Vašečková), *Bedna* (< Bednařík), *Pio*, *Piuško* (< Piovár), *Šprtek* (< Šprtková), *Frodo* (< Frolo), *Valak*, *Alah* (< Valach), *Šušiak*, *Šušo* (< Šuška), *Jarabica* (< Jarabeková), *Frana* (< Franeková), *Vrabčica* (< Vrabčeková), *Panic* (< Panis), *Alah*, *Olaf*, *Olahu Akbar* (< Oláh), *Jogobela* (< Jobbová), *Šuty* (< Šútor), *Šupka* (< Šupejová);

3. Prezývky označujúce telesné vlastnosti nositeľa:

Výrostek (vysoký chlapec), *Hobbit* (dievča nízkeho vzrastu), *Černoch*, *Čierna bača*⁵ – v takomto tvare (tmavšia plet'), *Bobor* (výrazné zuby), *Peter Nagy* (po-

² Podobné skupiny prezývok uplatnila v základnom triedení aj J. Pleskalová (2017), ale na rozdiel od M. Knappovej na prvé miesto zaradila prezývky označujúce telesné vlastnosti nositeľa.

³ Príklady prezývok uvedené v tomto triedení pochádzajú z nášho výskumného korpusu.

⁴ V štúdiu sme sa snažili zachovať čo najvyššiu možnú mieru anonymity mien skúmaných študentov. V niektorých prípadoch (predovšetkým pri prezývkach utvorených z priezviska) to však nebolo celkom možné. Po napísaní práce, ktorá sa stala východiskom tejto štúdie, sme získali písomný súhlas od všetkých študentov, ktorých mená sú uverejnené v práci, že ich môžeme v nevyhnutných prípadoch zverejniť.

⁵ Táto prezývka vstupuje do nominačného aktu ako hotový a petrifikovaný model, pretože prvotným nositeľom prezývky bol slovenský herec a spevák Ibrahim Maiga (pochádzajúci z Mali), ktorý ako cudzinec nesprávne používal adjektívum čierny. V spojení čierny bača hovoril *čierna bača*. Túto chybu využil komerčne v roku 1996 pri naspievaní expresívnej verzie ľudovej piesne *Ja som bača veľmi starý* (<https://www.youtube.com/watch?v=8p-5jCN430Q>) [citované 21. 1. 2021].

dobnosť účesu/vlasov), *Rysavá jalovica* (po prefarbení vlasov naryšavo), *Tarzan* (dievča, ktoré vyzerá ako chlapec), *Jumbo*, *Teddy* (mohutná postava);

4. Prezývky označujúce duševné a iné charakteristické vlastnosti nositeľa:

Bystrá hlava (veľa vie), *Chytrák* (vo všetkom sa vyzná), *Liturgista* (odborník na Bibliu a iné náboženské knihy), *Filozof* (stále všetko rozoberá, o všetkom filozofuje a hľadá odpovede), *Feministka* (obhajuje ženy, stále zdôrazňuje rodovú rovnosť), *Obecný bicykel* (so sexuálnym podtónom), *Slimák* (so sexuálnym podtónom), *Mantinel*, *Hromozvod* (každý si môže do neho „udrieť“), *Tatko* (starostlivý), *Majster* (odborník na všetko, vo všetkom sa vyzná), *Praha* (mnohé jej príbehy začínajú slovami: „A v Prahe...“);

5. Symbolické prezývky motivované aktuálnymi udalosťami:

Tieto prezývky sú najčastejšie, pretože sú motivované určitou príhodou, spoločnými zážitkami, prípadne aktuálnou udalosťou. Veronika získala od spolužiakov prezývku *Eťe raz* pretože si na hodine aj päťkrát žiadala niečo zopakovať takýmto spôsobom. Dominik na hodine geografie prečítal Yellowstonejský park ako „Džellowstonský,“ a odvtedy, zvyčajne, keď niečo dopletie alebo sa pomýli, ho volajú *Džellowston*. Prezývku *Drak* získal chlapec po venčeku na kurze spoločenských tancov, lebo každému dievčaťu, s ktorým tancoval, povedal, že tancuje ako drak. Alžbete Jancovej ostala prezývka *Janko* po príhode s telefónom, keď sa spolužiačke objavilo na displeji, že volá Janco... a iná spolužiačka zakričala, že jej volá nejaký Janko. *Hrozienko* volajú spolužiačku odvtedy, čo povedala učiteľovi, či chce vidieť hrozienko a urobila potom ústami grimasu. Prezývka *Kysucká strela* vznikla ako zdokonalenie prezývky *Kysučanka* pri prvom školskom florbalovom turnaji, kde reprezentovala triedu a bola veľmi snaživá. Jednu žiačku volajú spolužiaci *Rambo* odvtedy, ako poriadne vyvážala v snehu svojho spolužiaka na prvej spoločnej školskej chate. Okrem prezývky si vybudovala aj rešpekt v triede.

Školská trieda je malá sociálna skupina, ktorú tvoria konkrétni žiaci vstupujúci do rôznych sociálnych vzťahov. Tieto vzťahy sa postupne utvárajú prostredníctvom verbálnej a sociálnej komunikácie. Triedny kolektív je organizovaný a riadený sociálno-psychologickými zákonitosťami, je rozvrstvený na konkrétne vzťahy medzi jednotlivými žiakmi a charakterizuje ho spôsob vlastnej komunikácie. Ako konštatuje D. Koštrnová (2014), triedny kolektív predstavuje pre žiakov v určitom úseku života najvýznamnejší sociálno-výchovný útvar. Vzťahy v školskej triede nie sú na začiatku jej vzniku diferencované, žiaci vytvárajú skupinu postupne. Po čase sa interakcie menia a štruktúra neformálnych vzťahov sa začína kryštalizovať. Žiaci postupne vytvárajú skupiny a začína byť zreteľne viditeľná aj sociálna hierarchia.

Učiteľ spolu so žiakmi tvorí zvláštnu a jedinečnú spoločenskú jednotku, vo vnútri ktorej existuje zložitá spleť sociálnych interakcií, vzťahov a postojov formujúcich jednotlivcov i triedu ako celok. Trieda si prostredníctvom silného pôsobenia

týchto sociálnych interakcií vytvára určitú sociálnu povahu, ktorou sa odlišuje od iných paralelných tried a ktorá ju robí špecifickou a jedinečnou triedou z hľadiska sociálneho usporiadania vzťahov. Sociálnu povahu triedy môžeme považovať za výsledok utvorených sociálnych interakcií, vzťahov a sociálnych statusov, ktoré determinujú dynamiku triedy i správanie jednotlivcov (Košťrnová, 2014, s. 35).

Súvislosť sympatií a vplyvu jednotlivca s jeho prezývkou

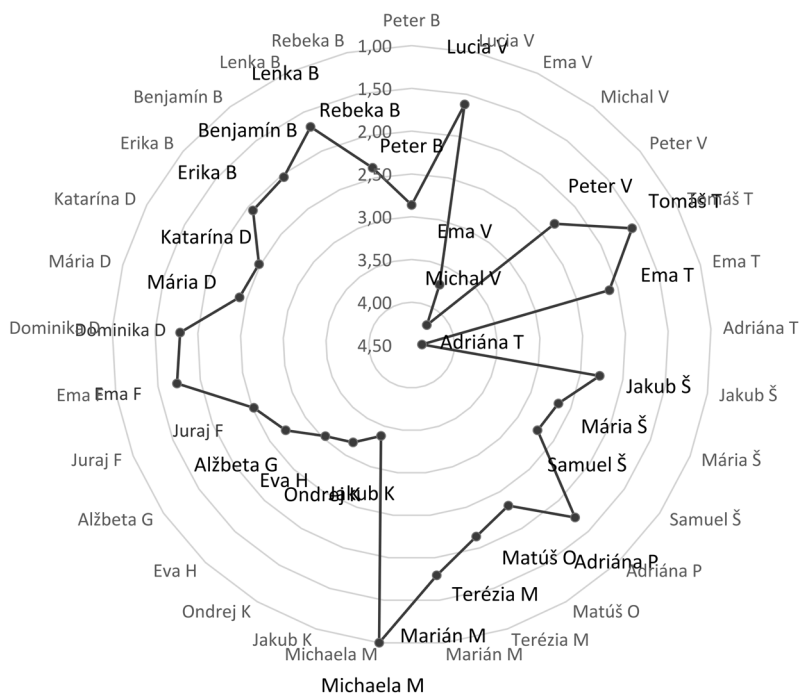
Hlavnou úlohou výskumu bolo zistiť, ako súvisia sympatie a vplyv jednotlivca v sociálnej skupine (triede) s prezývkou, ktorou ho ostatní členovia pomenúvajú. Výskum sme realizovali na jednom z gymnázií v Žiline a výskumnú vzorku tvorilo 86 študentov (31 chlapcov a 55 dievčat) vo veku 17–19 rokov z troch tried: oktávy, IV.B a III.B (Šikyňová, 2019). Zámerne sme vo výskumnej vzorke volili aj triedu, ktorá bola spolu osem rokov, pretože sme chceli zistiť, či dĺžka existencie triedneho kolektívu ovplyvnila podobu prezývok.

Výskum prebiehal v troch etapách. V prvej etape sme skúmali vzťahy v triedach, pričom sme použili pomerne jednoduchý, ale účinný sociometricko-ratingový dotazník, označovaný skratkou SO-RA-D. Tento dotazník je jednou zo sociometrických techník, ktorá veľmi dobre zachytáva sociálne vzťahy v školskej triede. Pomocou nej možno získavať poznatky o triede ako neformálnej sociálnej skupine, o jej kohézii a emocionálnej atmosfére a o statusoch jednotlivých žiakov v triednom kolektíve. Dotazník umožňuje zistiť aktuálny stav sociálnych vzťahov v skupine, jej aktuálnu štruktúru a poskytnúť stabilnejšiu charakteristiku osobnosti jednotlivých žiakov aj celej skupiny.

Testovanie prebiehalo v niekoľkých fázach. V prvej fáze dostali žiaci pokyn hodnotiť a posúdiť vplyv spolužiakov na ostatných členov triedy a to v rozsahu 1 až 5 bodov. Vplyvný žiak je ten, ktorého názormi a správaním sa riadia aj ostatní žiaci. Bodová hodnota 3 je neutrálna hodnota, často vyjadruje ambivalentný postoj k danému spolužiakovi, resp. nedostatok citového vzťahu k nemu.

V druhej fáze dostali študenti podobnú inštrukciu, ale v tejto úlohe bodovo (v škále 1 až 5 bodov) hodnotili všetkých svojich spolužiakov podľa obľuby, sympatie v triede. Nakoniec žiaci písomne zdôvodnili hodnotenie svojich spolužiakov v rámci bodovej škály, kde verbálne charakterizovali vlastnosti a prejavy správania sa svojich spolužiakov v triede a svoj vlastný postoj k nim. Výskum v tejto fáze pokračoval po nejakom čase, kedy žiaci dostali ďalší záznamový hárok s menami svojich spolužiakov. Tentoraz mali k menám dopísať prezývky, ktoré daný žiak má a mali napísať aj motivačný príbeh vzniku prezývok. Okrem verejne známych prezývok mali žiaci aj priestor na napísanie tajnej prezývky, o ktorej jej nositeľ nevie a ktorá sa používa v čase jeho neprítomnosti.

Do tretej etapy sa zapojili len žiaci, ktorí chceli prispieť nejakým postrehom alebo názorom na prezývky a to formou úvahy alebo eseje. Významnú úlohu

Obr. 1: Terčový graf znázorňujúci postavenie jednotlivcov III. B podľa vplyvu v triede

v našom výskume zohrala metóda pozorovania, ktorá trvala 3 až 4 roky a išlo predovšetkým o neformálne komunikačné situácie počas prestávok, spoločných mimoškolských aktivít a podobne.

Pre potreby tejto štúdie však analyzujeme len výsledky z III.B., pretože kompletný výskum by rozsah štúdie neúmerne predlžil. V tejto triede bolo 29 študentov, z toho 17 dievčat a 12 chlapcov. Je to trieda zložená z výrazných osobností. Napriek výrazným črtám jednotlivých osobností trieda pôsobí komplexne, žiaci sa navzájom akceptujú. S triedou sme zažili mnoho akcií v škole, aj mimo školy, poznali sme prejavy žiakov v rôznych situáciách a takisto sme poznali aj rodinné zázemie jednotlivých žiakov.

Namerané hodnoty sme preniesli do tabuľky a žiakov sme usporiadali podľa výšky vplyvu v triede – od najvplyvnejšej osoby až po osobu s najmenším vplyvom. Poradie v tabuľke je urobené podľa súčtu a váženého priemeru všetkých hodnôt udelených jedincovi ostatnými spolužiakmi. Umiestnenie žiakov v poradí sme premietli do terčového grafu, z ktorého môžeme vidieť postavenie jednotlivcov podľa vplyvu (obr. 1).

V ďalšej fáze výskumu školských prezývok sme zisťovali vzájomné sympatie v triede. Postupovali sme rovnako ako pri zisťovaní vplyvu. Najsympatickejší žiak dostal najvyššiu bodovú hodnotu a najmenej sympatický zase najmenšiu. V záverečnej časti dotazníka mali žiaci písomne zdôvodniť svoje hodnotenie spolužiakov. Zisťovali sme ich verbálne ohodnotenie vlastností a prejavov správania sa spolužiakov v triede a svoj vlastný postoj k nim. Na základe nameraných hodnôt sme z výsledkov vypočítali vážený priemer a vytvorili sme pracovnú tabuľku s menami usporiadaných od najsympatickejšieho žiaka v triede po najmenej sympatického.

Postavenie študentov vo vzťahu vplyv verzus sympatia jednotlivcov

Pri porovnaní výsledkov výskumu vplyvu a sympatie v III.B sme zistili, že neplatí priama úmera medzi postavením jednotlivca v závislosti od vplyvu a v závislosti od sympatie, to znamená, že nie každý vplyvný jednotlivec je zároveň aj najsympatickejší a naopak. Vo výskumnej vzorke zhodnú pozíciu získal len chlapec umiestnený na druhej priečke a dievča, ktoré sa umiestnilo na poslednom mieste. Michal V. má vďaka svojmu šarmu a zábavnej povahe viditeľný vplyv predovšetkým na chlapcov, ktorí patria do jeho partie. No vybudoval si dôležité postavenie aj v rámci celej triedy. Na poslednom mieste v obidvoch ukazovateľoch skončila Michaela M., ktorú spolužiaci charakterizovali ako dobré dievča, ktoré však žije v triede izolovane, nezapája sa do rozhovorov, je tichá.

Pokiaľ ide o motiváciu prezývok žiakov analyzovaného kolektívu III.B, žiaci priradzovali prezývky ku svojim spolužiakom, uvádzali aj situáciu, v ktorej daná prezývka vznikla. Nie všetci poznajú motivačný príbeh, niektorí len uviedli, že nevedia, prečo ho tak volajú alebo napísali meno spolužiaka, prípadne učiteľa, ktorý prezývku vymyslel.

Nie všetci žiaci majú prezývku, napriek tomu ich nikto neoslovuje oficiálnou podobou rodného mena. Tento stav potvrdzuje aj názor S. Pastyřika, že prezývky spolu s hypokoristikami tvoria protipól k štandardizovaným menám a na rozdiel od nich vyjadrujú aj neoficiálne, rodinné a dôverné vzťahy medzi hovoriacim a adresátom a odzrkadľujú intímnu stránku života sociálnej skupiny (Pastyřík, 2010b, s. 157).

Vychádzajúc z doterajších teórií a názorov o postavení vodcov, satelitov, členov a outsiderov v sociálnej skupine a miery expresivity ich prezývok, musíme konštatovať, že nositeľmi expresívnejších prezývok v triede sú práve žiaci, ktorých môžeme považovať za vodcov alebo satelitov. Do úvahy však treba brať aj to, že vodcovia a sateliti sú výrazné osobnosti, ktorým expresivita neprekáža a skôr zvyrazňuje ich exkluzivitu a dominantné postavenie v sociálnej skupine. Naopak, outsider vníma expresivitu svojej prezývky negatívne a jej podoba ho utvrdzuje v pozícii na okraji sociálnej skupiny.

Adriána T. je výrazným vodcom v triede. Najčastejšie ju volajú *Ada*, bližšie kamarátky jej hovoria *Ajka* a zopár chlapcov *Tabáček* (motivácia priezviskom). Má však aj prezývku *Bystrá hlava*, čo sa dá považovať za kompliment, no nedá sa to považovať za prezývku s pozitívnu expresivitou. Nazývajú ju aj *Pani vedúca*. Medzi tajnými prezývkami sa objavili prezývky *Hobbit*, *Krpec*, *Primanka* – tieto prezývky boli motivované jej malou výškou.

Veľmi vplyvnou osobou v triede III.B je aj Michal V., ale prezývky *Leňoch* a *Cigán* skôr svedčia o tom, že jej nositeľovi nimi nie je prejavovaný obdiv.

Ema V. má v triede prezývku *Feministka*, pretože sa silno zastáva práv žien a rovnosti s mužmi. Prezývku *Maskot* získala ešte v prvom ročníku, v čase výskumu si už nepamätali jej motiváciu. Najčastejšie ju volajú krstným menom, prípadne skomoleninou priezviska (*Šavečková*). Ema je s Adriánou T. kamarátka a v štruktúre triedy je jej pomocníčkou, zástupkyňou a oporou. Tajná prezývka je *Rišo* (po otcovi).

Výraznou postavou v triede je aj Jakub K. Patrí medzi chlapcov, ktorí sa poznajú zo základnej školy a majú aj spoločnú hudobnú skupinu. Pokiaľ ide o nejaké hudobné číslo alebo o niečo, čo súvisí s technikou, práve Jakub preberá vedenie triedy. Robí to rázne a prísne. Mnohí ho uznávajú len preto, že vedia, že nikto iný to neurobí. Rád sa zapája do rôznych diskusií a vedie polemiky, čím získal dve tajné prezývky – *Filozof* a *Liturgista*. Spolužiaci, ktoré ho poznajú zo základnej školy ho tajne prezývajú *Traktor* (kvôli okuliarom).

Triedny kolektív je veľmi kreatívny v tvorení prezývok z krstného mena alebo priezviska a hypokoristických podôb. Vidíme tiež, že nezáleží na postavení jednotlivca v triede, ale skôr na type mena či priezviska. Z niektorých to ide ľahšie, z iných ťažšie. Napríklad z mena Alžbeta Grigliaková vytvorili a používajú minimálne päť sekundárnych pomenovaní, či už prezývky alebo hypokoristické podoby – *Betka*, *Beľulda*, *Grigi*, *Grigina*, *Griliaková*. Rebeke Berešikovej vytvorili päť podôb – *Reba*, *Rebča*, *Bekina*, *Rebešiková*, *Beky*. Najčastejšie však obidve oslovia krstným menom. Opäť sa nám potvrdilo, že pri výbere pozitívneho alebo negatívneho ladenia hypokoristik vobec nezáleží na tom, či ide o žiaka s maximálnym alebo minimálnym vplyvom. Väčšinou sú to pomenovania zjemňujúce: *Ajka*, *Emka*, *Evička*, *Evka*, *Betka*, *Maja*, *Maruška*, *Katka*, *Terka*, *Emiii*, *Emuška*, *Lenička*, *Lienočka*, *Lucka*, *Lulu*, *Tomáško*, *Miška*. Najviac zhoršujúcich hypokoristických podôb vytvorených z mena (*Era*, *Erža*, *Eržika*) má Erika B. a čo je na tom najprekvapivejšie, že najčastejšie (a možno ako jediná) ich používa jej najlepšia kamarátka z triedy. Prezývka *Reba* tiež môže vyznievať ako zhoršujúci výraz vytvorený z mena Rebeka, no bežne ju tak volajú práve tí, s ktorými sa viac kamaráti a takmer vždy to vyznieva priateľsky.

Viaceré prezývky alebo hypokoristiká vytvorené z priezvisk vznikli zásluhou učiteľov, ktorí ho žiakom skomolili náhodne alebo zámerné a spolužiaci si to samozrejme zapamätali a začali používať. Tak vznikli pomenovania ako *Valáško*,

Kováčko, Griliaková, Spišiak, Špičiak, Poliačková. V týchto prípadoch nemôžeme hľadať súvislosti s postavením žiaka v triede.

Zaujímavé je sledovať verejné a tajné prezývky členov triedy z hľadiska ich postavenia znázornených na kruhovom grafe v smere od centra k periférnej časti. Ondrej K. má tajnú prezývku *Knedlíček*, ktorú mu dali spolužiaci na základnej škole kvôli veľkej hlave. Za ďalšiu tajnú prezývku si môže sám, lebo je podľa jeho emailovej adresy – *Ondrejkokov*.

Petra B. volajú zvyčajne *Pet'o*, ale keďže sú dvaja v triede, tak vznikli rozlišovacie pomenovania a najviac sa ujala prezývka utvorená z priezviska – *Bedna*. Pet'o je súčasťou jednej hudobnej skupiny a má skúsenosť aj s moderovaním školskej akcie, niekomu jeho hlas v mikrofóne „znie ako silný víťaz,“ a preto dostal tajnú prezývku *Hurikán*.

Márii Š. hovoria spolužiaci aj *Šprtek* alebo *Šprtka* a zaujímavé na tom je, že aj keď je jasným motivantom priezvisko, sedí to na ňu aj z hľadiska charakterových vlastností – rada sa učí („šprtá“), na hodinách je aktívna. Spolužiaci vedia, že rada nosí nápadné oblečenie, čím sa odlišuje od ostatných. Na základe toho vzniklo niekoľko tajných prezývok: *Retro, Starena, Babkin šatník, 19. storočie*. Prezývka *Kráľovná Mária* patrí medzi tie, ktoré poznajú všetci a aj jej nositeľka, lebo vznikla na hodine biológie a jej autorom je učiteľ.

Aj Jurajovi F. sa o prezývku postarala učiteľka a nesie sa s ním od prvého ročníka. Nazvala ho svojim *Udatným rytierom*, keďže ako jediný reagoval na jej otázky na hodine nemčiny. Medzi tajnými prezývkami sa objavili prezývky *Frlajs* („podľa mena jedného youtubera“), *Jiřina* – to má súvislosť s jeho českými koreňmi a *Zaklínač hadov* – k tomu prišiel po jednej svojej odpovedi na hodine biológie. Občas ho nazývajú *Žiarlivec*, lebo nenechal iného spolužiaka „zažiarit“ na hodine,“ viditeľne mu konkuroval.

V Žiline a jej okolí sú Kysuce považované za veľmi špecifickú časť Slovenska a jej obyvatelia sa pomenovaniu *Kysučan/Kysučanka* vyhnu len výnimočne, pričom toto pomenovanie má a priori negatívnu konotáciu. Katarínu D., ktorá tiež pochádza z Kysúc, oslovovali spolužiaci *Kysučanka*, ale vďaka výbornému športovému výkonu ju volajú *Kysucká strela*. Odkedy sa pred spolužiakmi pochválila, že chodí cvičiť do fitnesscentra, volajú ju *Fitnesska*. Medzi tajnými prezývkami sa objavilo pomenovanie *Žuvačka*, lebo „stále žuje“.

Byť nositeľom rovnakého priezviska, aké mal bývalý predseda Národnej rady SR, nemohlo ostať bez povšimnutia. Máriu D. častejšie volajú mužskou verziou (*Danko*) a toto pomenovanie prešlo vývojom a viac sa uchytila prezývka *Dano*.

Rebeku B. učiteľ fyziky občas nazval *Barborka*, lebo si nevedel zapamätať jej meno. Medzi tajnými prezývkami sa objavuje pomenovanie *Buldozér*. Hráva hokej a podľa slov spolužiakov „je tvrdá“.

Matuš O. je šikovný žiak, dobre sa učí, vo všetkom hľadá logické vysvetlenie. Prezývku *Chytrák* mu však nevymysleli spolužiaci, ale učiteľka matematiky. Je

veľkým športovcom, súťažne sa venuje bicyklovaniu (*Cyklista*) a behu. Má aj tajnú prezývku *Anténka* a tá vznikla preto, lebo mu na hlave vzadu vždy stojí niekoľko vlasov.

Pri výskume triedy sme zistili mnoho tajných prezývok, čo mohlo byť ovplyvnené aj faktom, že som bola ich triedna učiteľka a žiaci mi dôverovali. Peter V. je niektorými spolužiakmi nazývaný *Vykastrovaný žrebec*. Prezývka vyplynula so zhody jeho priezviska a apelatívneho označenia vykastrovaného žrebca – valacha. Jeho ďalšia prezývka je *Anička*, lebo prezradil spolužiakom, že keby bol dievča, volal by sa Anna.

Jakub Š. dostal prezývku, v ktorej spolužiaci oceňujú jeho hrácke schopnosti a považujú ho za najlepšieho florbalového brankára (*Goalkeeper*).

Terézia M. nemá rada, keď ju niekto volá *Terézia* alebo *Tereza*. Má pocit, že to vyjadruje negatívny vzťah pomenovateľa k nej. Spolužiaci ju zvyčajne volajú *Terka* a jej najlepšia kamarátka *Teriíí*. Medzi tajnými prezývkami sa objavila prezývka *Termix*.

Katarína Ema T. mala na začiatku štúdia priezvisko Jarabeková, ku zmene mena došlo na začiatku tretieho ročníka, preto jej ostala prezývka *Jarabica*. Ďalšou jej prezývkou je *Praha*, pretože mnohé príbehy začínala slovami „A v Prahe...“.

Eriku B. spolužiaci oslovujú hypokoristickou podoba jej rodného mena – *Eržika*, ktorou ju oslovovali už na základnej škole a preniesla sa aj na strednú, hoci nositeľka tejto prezývky nie je z nej nadšená.

Benjamin B. podľa učiteľov, ktorí ho v triede učia, na hodinách vyrušuje, stále sa s niekým rozpráva. Pokiaľ ho však na hodine vyvolajú a má hovoriť nahlas pred triedou alebo čítať, stíchne. A práve toto si spolužiaci na ňom všimli a potajomky ho volajú *A bolo тихо*.

Dominika D. má tiež tajné prezývky *Der Zwerg* (po nemecky – škriatok, kvôli vývinovej poruche a nízkemu vzrastu), *Diabol*, pretože má prenikavý hlas, a zaujímavá je prezývka *Domina*. Zaujímavá je preto, že na prvý pohľad môže byť jasné, že to vzniklo z jej mena, ale má to iný motivant – je dominantná a v rámci svojej skupiny (Dominika, Erika, Juraj, Tomáš) je vodca. Ona sama k svojmu menu dopísala, že na základnej škole ju volali *Eli* a tu jej to chýba. Zaujímavé na tom je najmä to, že prezývka *Eli* je pozitívne ladená a samotnej nositeľke sa páči, no tam nebola taká akceptovaná a nemala takých priateľov ako má teraz.

Marián M., najčastejšie nazývaný *Majo* a učiteľkou matematiky *Mário*, má okrem prezývky *Skokan* aj také, o ktorých nevie. Potajme ho spolužiaci nazývajú *Autista*, lebo podľa slov spolužiakov „má autistické prejavy“ a „žije v inom svete.“ Niektorým sa zdá, že po škole chodí ako *Ninja*, a preto ho tak prezývajú. Spolužiaci zo základnej školy ho poznajú pod prezývkou *Kombajn* a podľa pôvodu rodičov (otec z Terchovej a mama z Trebišova) ho nazvali *Terchovský Mad'ar*. Aj v tejto triede je utvorených niekoľko menších skupín, a tak aj tí, ktorí sa na našom sociograme nachádzajú na okrajovej časti, niekam patria a majú svojich priateľov. Medzi

Tabuľka 1: Sekundárne pomenovania žiakov v triede III.B

	Meno	Prezývky	Hypokoristická podoba rodného mena/priezviska
1.	Adriána T.	Tabaček, Bystrá hlava, Pani vedúca	Ad'a, Ajka
2.	Michal V.	Cigán, Leňoch, Mihál, Valáško	
3.	Ema V.	Feministka, Maskot, Emanuela, Šavečková	Emka, Emuša
4.	Jakub K.		Kubo
5.	Ondrej K.	Kováčko	Ond'o, Ondro
6.	Eva H.		Evička, Evka, Haluška
7.	Peter B.	MP3K, Peder, Bedna	Pe'to
8.	Alžbeta G.	Grigi, Grigina, Griliaková	Betka, Be'ulda
9.	Samuel Š.	Šípka, Spišiak, Špičiak	Samo
10.	Mária Š.	Kráľovná Mária, Šprtek	Maja, Maruška
11.	Juraj F.	Udatný rytier, Frodo	Juro
12.	Katarína D.	Daniš, Kysucká strela, Fitnesska	Katka
13.	Mária D.	Dano, Danko	Majka, Mariša
14.	Rebeka B.	Rebešíková	Reba, Rebča, Bekina, Beky
15.	Matúš O.	Chytrák, Cyklista	
16.	Peter V.	Výrostek, Peder, Valak, Alah	
17.	Jakub Š.	Goalkeeper, Šušiak, Šušo	Kubo
18.	Terézia M.		Terka, Teruľa, Terezita
19.	Ema T.	Jarabica	Katka, Kata
20.	Erika B.		Erina, Erža, Era, Eržika
21.	Benjamín B.	Geňo	Beňo, Beny, Benji
22.	Dominika D.		Domča, Domina
23.	Marián M.	Mihončok, Skokan	Majo, Mário
24.	Ema F.	Emíí, Eminem, Frana	Emka, Emuška
25.	Adriána P.	Jelimánek	Ad'a, Ad'ulda, Poliačka Poliačková
26.	Lenka B.	Rambo, Lienočka	Lena, Lenička
27.	Lucia V.	Zuzka, Vrabčica	Lucka, Lulu
28.	Tomáš T.	Trnka vybehne	Tomáško
29.	Michaela M.		Miška

prezývkami sa pri Mariánovom mene objavila aj prezývka *Komunista* a dôvodom je to, že sa nechcel zapojiť do hry ostatných chlapcov v triede a nevstúpil do ich imaginárnej strany ERvC (Erste reich von coles).

Ema F. má tajnú prezývku *Eminem*. So svojou najlepšou kamarátkou sa zdravia tak, že na konci predlžujú samohlásku í, a tak ju niektorí spolužiaci s posmeškom tajne prezývajú *Emíí*.

Umiestnenie Adriány P. takmer na okraji je trochu prekvapivé. Je to žiačka, ktorá plní funkciu pokladničky v triede a robí to veľmi dobre, vie presvedčiť spolužiakov, aby jej doniesli peniaze v krátkom čase. Je milá, zapája sa do triednych akcií, je tichá a nekonfliktná. Raz ju učiteľka nazvala *Jelimánek* a spolužiaci si na to občas spomenú a medzi sebou ju tak nazývú.

Lenka B. sa na začiatku prejavila trochu drsne, čím si vyslúžila prezývku *Rambo*. Jej tajnou prezývkou je *Drevorubač*. Hoci si od viacerých spolužiakov drží odstup, väčšine sa páči jej zmysel pre humor a flegmatická povaha.

Meno *Zuzka* ostalo Lucii V. od prvého ročníka, dal jej ho Benjamín, ktorý si dlho nemohol zapamätať jej meno a volal ju *Zuzka*, teraz ju tak bežne volajú aj ostatní. Tajne jej občas povedia *Vareška* a za vznikom tejto prezývky tiež stojí učiteľka, ktorá ju nazvala *Varešková*.

Aj pri Tomášovi T. sa objavila prezývka vetného typu, ktorá vlastne nevystihuje jej nositeľa a vznikla citáciou učiteľky matematiky, ktorá ho vyvoláva k tabuli slovami: „*Trnka vybehne*.“⁶ Tomáša ešte tajne občas nazývú *Otec*, podľa jednej scény, ktorú kedysi hrali a on stvárňoval postavu otca.

Jediným skutočným outsiderom v triede je Michaela M., ktorá nemá záujem o žiadne budovanie vzťahov so spolužiakmi. S prácou v skupine nemá problém, chodí na všetky výlety alebo triedne akcie, ale s nikým sa nerozpráva. Odpovie všetkým, ale tu každá snaha o komunikáciu končí. Učí sa výborne a zdá sa, že jej vyhovuje jej pozícia v triede. Nikto jej nepovie inak ako *Miška*.

Záver

Podrobnejší výskum tvorenia a používania prezývok žiakov v troch rozličných triedach gymnázia dostatočne ukázal, že každá trieda je samostatná sociálna skupina s vlastnou sociálnou štruktúrou, hierarchiou členov, ktorá ju odlišuje od iných skupín. Čiastkové výsledky triedy III.B, ktoré sme prezentovali v štúdiu, potvrdili doterajšie názory o expresívne prezývok pre outsiderov sociálnej skupiny len čiastočne. Výskum dokázal, že expresívne prezývky môžu mať aj vodcovia a sateliti. Rozdiel je len v „spracovaní“ a vnímaní expresívnej prezývky jej nositeľom – zatiaľ čo členovia skupiny v centre sú výraznými osobnosťami a dokážu expresivitu využiť na zvýraznenie svojej exkluzivity a dominantného postavenia v skupine, outsideri vnímajú expresivitu svojej prezývky negatívne a jej podoba ich utvrdzuje

⁶ Je to interný humor a III.B má celú zbierku výrokov učiteľky matematiky, ktorá svojimi osloveniami žiakov a replikami vytvorila mnoho prezývok v triede, ktoré spojili triedu do jednotliateho kolektívu. Podľa jej často používaného spojenia „de luxe riešenie,“ si trieda premenovala spoločný čat na Facebooku na *De luxe*. Učiteľku matematiky volajú Vierka, a keď sa im to v danej situácii hodí, tak používajú odpoveď: „Ale my máme *V/vieru*“.

v pozícii na okraji sociálnej skupiny. Pri sumarizácii výsledkov výskumu a ich zovšeobecnení treba brať do úvahy, že výskum sme realizovali na gymnáziu, kde je intelligenčná úroveň žiakov o niečo vyššia ako na iných typoch stredných škôl. Predpokladáme, že odlišné výsledky by sme získali výskumom napr. na stredných odborných školách (predovšetkým nižšieho typu), na ktorých je šikanovanie outsiderov častým javom. Podobný predpoklad je aj v prostredí základných škôl. Práve tieto úvahy otvárajú cestu k ďalším výskumom žiackych prezývok, ktoré môžu antroponomastický výskum v tejto oblasti posunúť dopredu.

LITERATÚRA

- BLANÁR, V. (2000): Apelatívna a propriálna sémantika. In: E. Eichler (ed.), *Selecta linguistica et onomastica : Vincent Blanár zum 80. Geburtstag zugeeignet*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.
- KLIMEŠ, L. (1973): Prezdívky žáků v 6.–9. třídě ZDŠ. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, XIV, 2–3, s. 314–319.
- KOŠTRNOVÁ, D. (2014): *Tvorba a rozvoj pozitívnej klímy v triede*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave.
- KNAPPOVÁ, M. (1996): Tvorba prezdívek stále živá. In: M. Majtán – F. Ruščák (eds.), *12. Slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Prešov: Pedagogická fakulta UPJŠ, s. 122–125.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj (eds.), Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, s. 576.
- KRŠKO, J. (2000): Sociálno-psychologické aspekty pomenovania. In: J. Krško – M. Majtán (eds.), *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie*. Bratislava – Banská Bystrica: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, s. 75–84.
- KRŠKO, J. (2003): Úloha streda a okraja societ pri tvorbe vlastných mien. In: M. Čechová – D. Moldanová (eds.), *Okraj a stred v jazyce a literatúre. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, s. 82–86.
- KRŠKO, J. (2016): *Všeobecnolinguistické aspekty onymie. (Z problematiky onymického komunikačného registra)*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum.
- PASTYŘÍK, S. (2010a): *Rukověť pro onomastické semináře. Slovníček. Pro studenty onomastických disciplín připravil Svatopluk Pastyřík* [online]. <<http://docplayer.cz/2868311-Rukovet-pro-onomasticke-seminare-slovnicek.html>> cit. 2020-01-24.
- PASTYŘÍK, S. (2010b): Nestandardizovaná pojmenování osob v synchronním a diachronním pohledu. In: R. Lobodzińska (ed.), *Nazwy własne a społeczeństwo. T I.*, Łask: Oficyna Wydawnicza LEKSEM, s. 157–164.
- PATRÁŠ, V. (1996): Sekundárne pomenovania (prezývky) a ich sociolingvistický rozmer vo formalizovaných mikrospoločenstvách. In: S. Ondrejovič (ed.), *Sociolingvistika*

- a areálová lingvistika. Sociolinguistica Slovaca* 2. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, s. 45–56.
- PLESKALOVÁ, J. (2017): PŘEZDÍVKA. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. <<https://www.czechency.org/slovník/PŘEZDÍVKA>> cit. 2020-01-24.
- ŠIKYŇOVÁ, G. (2019): *Sociálne charakteristiky prezývok žiakov v školskom prostredí. Rukopis rigorózneho práce*. Banská Bystrica: Filozofická fakulta UMB.
- ŠMILAUER, V. (1933): Studentské přezdívký z Bratislavy. *Naše řeč*, 17, s. 134–138, s. 185–190.
- UTĚŠENÝ, S. (1980): K dnešním žákovským přezdívkám. *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, XXI, 2-3-4-5, s. 703–710.

Jaromír Krško
jkrsko@gmail.com
Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela
Katedra slovenského jazyka a komunikácie
Tajovského 51
974 01 Banská Bystrica
SLOVENSKO

Gabriela Šikyňová
gsikynova@gmail.com
Gymnázium sv. Františka z Assisi
J. M. Hurbana 44
010 01 Žilina
SLOVENSKO